

Марія Козігора – PhD за спеціальністю Психологія, старший викладач кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах трансформації освітнього простору, зумовлених суспільними змінами та викликами воєнного часу, особливої актуальності набуває проблема формування особистості учня молодшого шкільного віку. Цей період є сензитивним для розвитку самосвідомості, ціннісних орієнтацій і соціальної поведінки дитини. Вагому роль у цьому процесі відіграє вчитель, який виступає не лише джерелом знань, а й організатором освітнього середовища та партнером у взаємодії з учнем. Саме характер педагогічної взаємодії значною мірою визначає успішність особистісного розвитку молодшого школяра, що зумовлює актуальність дослідження означеної проблеми.

Внутрішній світ учня молодшого шкільного віку характеризується динамічним розвитком емоційної сфери, становленням самосвідомості та формуванням моральних уявлень. На цьому етапі дитина поступово усвідомлює власні можливості, здійснює порівняння власних досягнень із результатами однолітків, а також виявляє виражену потребу в соціальному схваленні з боку вчителя та учнівського колективу. Рівень самооцінки значною мірою детермінується успішністю навчальної діяльності, особливостями оцінювання та характером міжособистісних взаємин у класному середовищі.

Вагомим чинником формування внутрішнього світу дитини виступає педагогічна взаємодія. Стиль комунікації вчителя, рівень його емоційної підтримки, заохочення та індивідуалізоване ставлення до учня безпосередньо впливають на емоційний стан і мотивацію до навчання. Реалізація гуманістичного підходу, що ґрунтується на повазі до особистості дитини, сприяє розвитку позитивної самооцінки та забезпечує відчуття психологічної безпеки. Водночас сприятливий психологічний клімат у класі, який характеризується атмосферою взаємоповаги, підтримки та доброзичливості, створює умови для активної участі учнів в освітньому процесі, розвитку соціальних компетентностей, зокрема навичок співпраці та конструктивного розв'язання конфліктів [3, с. 262].

У сучасних підходах до початкової освіти вчитель посідає провідне місце у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів. Його роль уже не обмежується передаванням знань – педагог виступає організатором взаємодії, партнером і наставником, який створює умови для відкритого висловлення думок та розвитку діалогу в освітньому процесі. Стиль педагогічного спілкування суттєво впливає на те, як діти взаємодіють між собою, а відтак і на рівень сформованості їхніх мовленнєвих умінь. Важливо, щоб учень сприймався не як пасивний слухач, а як активний учасник навчання,

адже саме через власний досвід спілкування формується готовність до взаємодії. У безпечному психологічному середовищі дитина почувається впевненіше, не боїться помилятися, вільніше висловлює думки та вчиться аргументувати свою позицію.

Окрему увагу слід приділити створенню комунікативних ситуацій, які стимулюють активну участь учнів у навчанні. Ефективними є такі форми роботи, як діалоги, дискусії, робота в парах і малих групах, спільні обговорення, творчі завдання та проєкти. У цьому процесі вчитель координує взаємодію, підтримує менш упевнених учнів, допомагає подолати труднощі у спілкуванні та спрямовує більш активних до толерантного висловлювання [1, с. 178].

М. Скрамна наголошує, що ефективність педагогічної діяльності значною мірою визначається сформованістю особистісно-професійних якостей учителя, серед яких виокремлюють цілеспрямованість, наполегливість, працелюбність, спостережливість і комунікативність. Особливого значення набувають емпатійність, здатність до розуміння психічних станів учнів та готовність до конструктивної соціальної взаємодії.

Водночас важливу роль у професійній діяльності вчителя відіграє система педагогічних умінь. Дидактичні вміння забезпечують доступну трансформацію навчального матеріалу та активізацію пізнавальної діяльності учнів; академічні – ґрунтовне володіння змістом навчання; перцептивні – психологічну проникливість і розуміння внутрішнього стану дитини. Комунікативні та організаційні вміння сприяють ефективній взаємодії й управлінню навчальним процесом, тоді як педагогічна уява забезпечує прогнозування розвитку особистості учня. Не менш значущим є вміння розподіляти увагу, що дозволяє вчителю одночасно контролювати перебіг освітнього процесу та поведінку учнів [4, с. 383].

Г. Коберник зазначає, що у молодшому шкільному віці спостерігається певне зниження рівня впевненості в собі порівняно з дошкільним періодом. Це зумовлюється виникненням специфічних тривожних переживань, пов'язаних із навчальною діяльністю, зокрема страхом невідповідності вимогам освітнього процесу та побоюванням навчального навантаження. На початковому етапі невпевненість проявляється через усвідомлення власної некомпетентності у виконанні окремих навчальних завдань, однак у подальшому може поширюватися на загальну самооцінку дитини. Водночас із накопиченням навчального досвіду та знань інтенсивність страхів і негативних емоцій зменшується, що сприяє поступовому зростанню впевненості у власних можливостях. Важливу роль у цьому процесі відіграє цілеспрямована підтримка з боку вчителя та батьків, спрямована на розвиток позитивної самооцінки молодшого школяра.

Ефективним засобом формування впевненості в собі виступає педагогічна технологія створення ситуації успіху, яка розглядається як важливе джерело внутрішньої мотивації та ресурсів особистості. Її сутність полягає у цілеспрямованому конструюванні умов, за яких учень переживає позитивні

емоції від досягнення результату, що стимулює подальшу пізнавальну активність і бажання долати труднощі. Реалізація цієї технології передбачає використання різноманітних прийомів педагогічної підтримки, диференційований підхід до учнів та створення атмосфери емоційного благополуччя. За таких умов підвищується навчальна мотивація, активізується діяльність учнів, зростає їхня продуктивність, а також формується відчуття власної значущості та впевненості у собі як суб'єкта навчальної діяльності [2, с. 113].

Формування особистості молодшого школяра доцільно здійснювати через систематичне поєднання навчальної та виховної складових освітнього процесу. Важливо розвивати в учнів навички саморегуляції, відповідальності за власні дії та здатність до рефлексії, що сприяє усвідомленню власних досягнень і труднощів. Доцільним є залучення дітей до різних видів діяльності – пізнавальної, творчої, ігрової, – що забезпечує різнобічний розвиток і сприяє розкриттю їхнього потенціалу. Особливу увагу слід приділяти формуванню ціннісних орієнтацій, моральних якостей та емоційного інтелекту, зокрема здатності розуміти власні емоції та емоції інших. Важливим є створення умов для прояву ініціативи та самостійності учнів, підтримка їхніх інтересів і заохочення до самовираження. Такий підхід сприяє розвитку внутрішньої мотивації, формуванню активної життєвої позиції та становленню гармонійної особистості молодшого школяра.

Отже, формування особистості учня молодшого шкільного віку є складним і багатогранним процесом, який зумовлюється поєднанням вікових психологічних особливостей дитини та цілеспрямованого педагогічного впливу. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє вчитель як організатор освітнього середовища, носій цінностей і суб'єкт педагогічної взаємодії, від професійних якостей і стилю спілкування якого залежить емоційний стан, самооцінка та мотивація учнів.

Ефективне формування особистості забезпечується за умови створення психологічно безпечного середовища, реалізації гуманістичного підходу, організації активної комунікативної діяльності та застосування педагогічних технологій, зокрема ситуації успіху. Сукупність цих чинників сприяє розвитку впевненості в собі, соціальних і комунікативних умінь, ціннісних орієнтацій і внутрішньої мотивації, що в підсумку забезпечує гармонійний особистісний розвиток молодшого школяра.

Джерела та література

1. Білоус І. Роль учителя в розвитку комунікативної компетентності молодших школярів: сучасні стратегії та педагогіка партнерства. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 2026. Вип. 2. С. 178–188.
2. Коберник Г. І. Формування впевненості у собі в учнів молодшого шкільного віку у процесі застосування технології створення ситуації успіху. *Перспективи та інновації науки*. Київ, 2023. Вип. 7(25). С. 113–125.
3. Новикова А. Р. Вплив шкільного середовища на формування внутрішнього світу учня початкової школи. *День науки : програма та матеріали* Харків : Вид-во НУА, 2026. С. 262–264.

4. Скоромна М. Роль особистості педагога у процесі формування особистості молодшого школяра. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. Вип. № 8. С. 383–391.

Ольга Колесник – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Світлана Чернета**

СУТНІСТЬ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

У сучасних умовах розвитку освіти й суспільства проблема формування культури спілкування серед старшокласників набуває особливої значущості. Підлітковий вік є періодом інтенсивного емоційного розвитку, становлення особистості та соціальних ролей, що часто супроводжується підвищеною конфліктністю, імпульсивністю та труднощами у вираженні почуттів.

Особливої актуальності тема набуває в умовах сучасних соціальних викликів, коли підлітки переживають підвищений рівень тривожності, невизначеності та психологічного напруження. У таких обставинах ненасильницьке спілкування сприяє формуванню безпечного освітнього середовища, зниженню рівня булінгу та покращенню міжособистісних відносин у шкільному колективі.

Крім того, розвиток навичок ненасильницького спілкування відповідає вимогам сучасної освіти, яка орієнтується на формування ключових компетентностей, зокрема соціальної та громадянської. Вміння ефективно комунікувати, розуміти себе та інших є важливою передумовою успішної соціалізації старшокласників.

Таким чином, актуальність дослідження ненасильницького спілкування у старшокласників зумовлена необхідністю формування у молоді навичок конструктивної взаємодії, що є основою гармонійного розвитку особистості та стабільного функціонування суспільства.

Проблема ненасильницького спілкування знайшла відображення у працях Джеймс Борг, Карл Роджерс, Маршалл Розенберг, С. Дубовика, Л. Журавльової, Т. Ковалевської, В. Кочубея, Г. Лешук, В. Мараліва, С. Яланської та інших.

Спілкування є важливим чинником розвитку особистості, допомагає досягати поставлених цілей, задовольняти потребу в інформації та підтримувати міжособистісні контакти. Саме в процесі спілкування формуються і проявляються взаємини між людьми [2].

Особливу цінність має ненасильницьке спілкування – це така форма взаємодії, що виключає агресію та тиск. Потреба в ньому особливо відчутна в ситуаціях, коли людина відчуває, що її не розуміють або не чують, коли